

O PRAVNIM I SOCIJALNIM OSNOVAMA EGZISTENCIJE I ZADACIMA NJEMAČKE VOJSKE

Peter Wolf

UDK: 355.1(430):34
355.1(430):349
355.1(430):36

Priopćenje sa znanstvenog skupa
Primljeno: 27.03.2001.
Prihvaćeno: 17.04.2001.

Ovo izlaganje se odnosi na pravne odredbe koje su bitne za egzistenciju i zadatke Bundeswehra. Radi se o zakonskim osnovama, to jest o obvezujućim propisima koje je donio Savezni parlament Njemačke, a sve radi čvrstog ustavno-pravnog usmjerenja. Kada govorim o našem Ustavu, onda mislim na temeljni zakon Savezne Republike Njemačke. U ovom izlaganju, osim toga, ukazat ću na sredstva koja bi trebala poslužiti ostvarenju postavljenih ciljeva. Bit će objašnjene i osnovne smjernice normirane zakonom radi socijalnog osiguranja članova obitelji naših vojnika.

Našoj manifestaciji radujem se unaprijed i zato što sam tijekom obavljanja svoje profesije uvijek imao priliku raditi kao pravnik za ustavna pitanja. Da samo još napomenem najvažnije poslove koje sam obavljao – bio sam šef referata "načelna pitanja" u oblasti Bundestaga, Saveznog parlamenta, zatim sam bio pravni savjetnik najvišeg uniformiranog časnika njemačke vojske, generalnog inspektora Bundeswehra, i konačno, do umirovljenja bio sam tužilac za stegovne postupke pri Bundeswehru. Pojam "tužioca za stegovne postupke pri Bundeswehru" teško se prevodi. Ponekad se ova funkcija opisuje s "glavni državni tužilac Bundeswehra" ili jednostavno, "glavni tužilac Bundeswehra". Oba pojma su nedovoljno precizna, pa ću kasnije, za vrijeme izlaganja o primjeni prava, reći nešto o tome.

U Njemačkoj, u kojoj važi njemački ustavni zakon, važi primat prava na što ukazuje veza zakonodavca s ustavom i jamstvo pravnog puta u odnosu na postupke prema državnim odlukama, ali prije svega aktiviranje sile koja donosi pravne odluke. Za demokraciju našeg ustava središte gravitacije je bez sumnje – pravo. Pravo prožima državno ustrojstvo na svim stupnjevima. Država i pravo stoje u uzajamnoj vezi obrazlaganja.

Samo, što je pravo? Ovo ključno pitanje uvijek traži, a naročito je nakon Drugoga svjetskog rata tražilo uvjerljiv odgovor.

Peter Wolf je umirovljeni glavni državni tužilac Bundeswehra

Tvorci našeg Ustavnog zakona koji je stupio na snagu 23. 5.1949. godine prije svega htjeli su se obavezno i jasno distancirati od svih totalitarnih elemenata. Citiram sljedeće:

“Osnova za objašnjenje svih pravnih izvora je nacionalsocijalistički pogled na svijet kakav je posebno izražen u stranačkom programu i izjavama našeg Führera.”

Ova tvrdnja nacističkog pravnog vođe države, izgovorena 1936. godine, za demokratsku je Njemačku bila isto tako neprihvatljiva kao i izjava jednog ministra pravosuđa nekadašnje Njemačke Demokratske Republike koja je nestala 1990. godine:

“Osnova znanstvene biti prava temelji se na marksističko-lenjinističkoj spoznaji da je pravo volja vladajuće klase uzdignute u zakon; u Njemačkoj Demokratskoj Republici to je volja radnika i rodoljubnih snaga njemačkog naroda pod vodstvom radničke klase.”

Ali naše zapadno-civilizacijsko shvaćanje države, shvaćanje koje ima pečat kršćansko-liberalnih vrijednosti i uvjerenja, zahtijevalo je i zahtijeva nešto drugo. Ustavno-političko i ustavno-pravno uvjerenje za novu, demokratsku Njemačku glasilo je: pravo je želja za pravdom. A pravda znači: suditi, a ne gledati osobu, sve mjeriti istom mjerom. Pravo znači i pravnu sigurnost i socijalnu svrsishodnost.

Navedeno pokazuje – najkraće rečeno – ideju vodilju, da je tako nazovemo, koja je za zapadni dio Njemačke, od 1949. godine, bila orijentir i prema tom orijentiru se ona stvarno i strukturirala.

Jedva da biste bili u stanju ocijeniti koje su emocije vladale u javnim raspravama u Njemačkoj, kada se 1955./1956. godine govorilo treba li formirati nove oružane snage.

Danas se to ne smije tek tako zaboraviti. Bundeswehr se morao formirati i razviti u tek osnovanoj Saveznoj Republici Njemačkoj:

- u uvjetima koji su bili psihički opterećeni strašnim iskustvima Drugoga svjetskog rata i nacističkog sustava koji je prezirao čovjeka;
- u uvjetima totalnog brisanja vojske, njemačkog Wehrmachta, koji je sudjelovao u tom ratu;
- nakon vojno-političkog vakuuma koji je trajao punih deset godina i, konačno,
- u podijeljenoj zemlji, stvarnosti s kojom smo se svakodnevno susretali. Treba navesti jednu rečenicu iz tog vremena: kako Nijemci doživljavaju i proživljavaju činjenicu da bi možda mogli biti u situaciji da moraju pucati u Nijemce?

Ovo povijesno iskustvo nas, Nijemce, naučilo je da pojava oružanih snaga, ali i činjenica da je prirodno da postoje oružane snage u cjelokupnom državnom poretku, mora računati s dva čimbenika, naime:

1. političkih uvjeta za postojanje upravo tih oružanih snaga i
2. pravnih posljedica koje daju unutrašnju strukturu ovoj postojećoj činjenici.

Povijest nas još uči da se funkcija oružanih snaga može utoliko bolje ispuniti, ukoliko je uvjerljivije formuliran određeni zadatak i ukoliko se taj zadatak odrazi kao vanjski znak slaganja političkog državnog mišljenja i volje građana u području legitimnosti obrambeno-pravnih normi.

Savezni zakonodavac koji je 1955./1956. godine uzeo u obzir ovo povijesno iskustvo i uz političku odluku o formiranju oružanih snaga istovremeno je donio odlučujuću odluku da je Bundeswehr, kao dio izvršne moći, podređen primatu politike. Pri tome se mora imati u vidu da primat politike nije primat prava i da za vojnika moraju neograničeno važiti pravila demokratske pravne države i sva osnovna ljudska prava ukoliko neka obvezujuća ograničenja ne zahtijevaju izuzeće; sva prava i obaveze vojnika moraju se utvrditi Saveznim zakonom.

Već se u samom Temeljnem zakonu (Ustavu) Savezne Republike Njemačke, kao Ustavu slobodne demokratske i socijalne pravne države, za strukturu, zadatke, vođenje i parlamentarnu kontrolu Bundeswehra nalaze mjerodavne odluke ili se mogu neposredno iz njega izvesti.

Pojam Bundeswehr (Savezne obrambene snage, op.prev.) nije poseban pojam koji je specifičan za Ustav. On obuhvaća:

- oružane snage, tj. vojni dio Saveznih obrambenih snaga;
- upravu Bundeswehra, tj. ne-vojnu upravu Saveznih obrambenih snaga s vlastitom organizacijom ustanova, zaduženu za kadrovska pitanja ili neposredno pokriće materijalnih potreba oružanih snaga;
- primjenu pravnih normi putem tužitelja za stegovne postupke (pri Bundeswehru), pravnih savjetnika i nastavnika iz područja prava te službenih sudova i njihovih organa pri postrojbi.

Dušebrižništvo u vojsci zauzima posebno mjesto. U oružanim snagama ono osigurava slobodu religijskog opredjeljenja. Obavljaju ga crkve, a prema želji vlade.

Svi dijelovi Bundeswehra imaju zajednički organizacijski vrh centriran u Ministarstvu obrane.

Obrana vojnim sredstvima zadatak je cijele države, dakle, savezne države, ne pojedinih pokrajina. Zakoni o obrani (*Verteidigungsgesetz*) isključivo su savezni zakoni. Ustav je obavezao saveznu državu da organizira i formira oružane snage i istovremeno ustvrdio da brojčana snaga i osnove organizacije oružanih snaga moraju proizaći iz proračunskog plana.

Za parlamentarnu kontrolu oružanih snaga, o kojoj će kasnije biti rečeno nešto više, ovo su važni propisi. Pošto se kod proračunskog plana radi o zakonu koji donosi Parlament, njemački Bundestag na ovaj način zadržava utjecaj na jačinu i organizacijsku strukturu vojske.

Zadatak oružanih snaga je i ustavno-pravno utvrđen: oružane snage služe obrani, tj. obrani od oružanog napada izvana na državni teritorij Savezne Republike Njemačke. Sva djelovanja koja služe pripremi ili provođenju agresije Ustavom su zabranjena i za njih je predviđena krivična kazna. Opća pravila međunarodnog prava Ustav je dijelom obuhvatio u nacionalnom pravu i za oružane snage pri ispunjenju njihovih zadataka ona su obvezujuća kao pravo koje neposredno važi.

Obrana, kako je predviđa Ustav, ne znači samo obrambenu reakciju na individualno-državno organizirane napade neprijatelja. Ustavni zakon ovlašćuje Saveznu Republiku Njemačku da se uključi u sustav međusobne kolektivne sigurnosti, radi očuvanja mira. Na obranu u okviru Pakta, Savezna Republika Njemačka se odlučila na osnovu ustavno-pravnih osnova putem članstva u Sjevernoatlantskom paktu i u Zapadnoeuropskoj Uniji.

Svaki zadatak što ga moraju obaviti oružane snage, a koji služi nekoj drugoj svrsi nego što je obrana, mora u Ustavu biti izričito odobren. Takvi su zadaci ograničeni i odnose se na sljedeće slučajeve:

- zaštita civilnih objekata u vrijeme napetosti i u slučaju obrane;
- zadaci pod točno reguliranim uvjetima, u razdoblju kada Savezna vlada objavi izvanredno stanje radi pružanja pomoći policiji i pograničnoj službi u osiguravanju civilnih objekata i u borbi protiv pobunjenika;
- zadaci u cilju pružanja pomoći kod prirodnih katastrofa i kod osobito teških nesreća, pod određenim okolnostima koje su točno određene Ustavom.

U Njemačkoj, godinama su vođene žustre rasprave sa sigurnosnog, vojno-političkog i ustavno-pravnog aspekta, smiju li njemačke oružane snage sudjelovati, u okviru Ujedinjenih Naroda, u mjerama očuvanja i uspostavljanja mira. Tek odlukom iz 1994. godine, najviši njemački Ustavni sud objavio je da je dozvoljen vojni angažman njemačkih oružanih snaga u inozemstvu, ali samo onda kada to izričito odobri i Parlament Savezne Republike Njemačke.

Svojom odlukom Ustavni je sud Savezne Republike Njemačke dao mogućnost Saveznoj vladi da u okviru vanjske i sigurnosne politike oružane snage drži spremnima za obavljanje zadataka:

- pored njihovih zadataka u okviru obrane zemlje
- u okviru Pakta za obavljanje akcija u kriznim situacijama
- i za pomoć međunarodnoj zajednici.

Naveo bih i jedan međurezultat:

Prema shvaćanju Ustavnog zakona oružane snage imaju sljedeće zadatke:

- svojim postojanjem osigurati političku slobodu djelovanja Savezne vlade u miru, prije svega u razdobljima političkih kriza;
- u slučaju oružanog sukoba jamčiti, zajedno s partnerima u Paktu vanjsku sigurnost Savezne Republike Njemačke i njenih saveznika, pobrinuti se za djelovanje u kriznim situacijama i služiti miru u svijetu u okviru propisa i prema pravilima međusobnih kolektivnih sigurnosnih sustava.

Ustavni zakon ima jasnu postavku i kada se radi o vođenju Bundeswehra. Imajući u vidu povijesna iskustva, Ustav je najvišu zapovjednu moć nad oružanim snagama u miru dodijelio saveznom ministru obrane, a u slučaju obrane zemlje – saveznom kancelaru. Kao civilni član Savezne vlade, ministar obrane djeluje kao glavni zapovjed-

nik u okviru smjernica politike koju određuje savezni kancelar. Savezni ministar obrane najviši je pretpostavljeni svih vojnika i svih civilnih pripadnika Bundeswehra.

Dodjelom vrhovne naredbodavne i zapovjedne moći civilnom ministru obrane, njemački Ustav se odvojio od tradicionalnog vrhovnog zapovjedništva davanom predsjedniku države. Predsjednik Savezne Republike Njemačke u odnosu na oružane snage od posebnih prava ima samo pravo imenovati i razriješiti dužnosti časnike i dočasnike, inače je zadržao uobičajena počasna i reprezentativna prava.

Govorio bih o organizaciji i zadacima Saveznog ministarstva obrane, jer je njegova organizacija slika ustavno-pravnih odluka Ustavnog zakona u okviru obrane.

Ministarstvo je vodeći instrument ministra za Saveznu armiju; ono obuhvaća sljedeće zadatke:

- vrhovno zapovjedništvo oružanih snaga
- tri vrhovna zapovjedništva za dijelove vojske – kopnenu vojsku, zračne snage i mornaricu
- vrhovno zapovjedništvo za sanitet
- glavnu upravu za Upravu Bundeswehra
- glavnu upravu za poštivanje zakona i dušebrižništvo u vojsci te
- glavnu upravu za naoružanje.

Rukovodstvu ministarstva podčinjena su dva velika organizacijska područja, vojni i civilni dio.

Vojni dio se dalje grana na glavni stožer oružanih snaga i na tri glavna stožera: stožer kopnene vojske, stožer zračnih snaga, mornarice te inspekciju saniteta.

Glavni stožer oružanih snaga je radni stožer generalnog inspektora Bundeswehra. On je u Bundeswehru časnik najvišega ranga (general s četiri zvjezdice) i vojni je savjetnik Savezne vlade. Njegov rang je neposredno nakon ministarstva i on predstavlja ministarsku instancu za razvoj i realizaciju ukupnog koncepta vojne obrane i predstavnik je Bundeswehra u međunarodnim gremijima u kojima nastupaju zapovjednici stožera oružanih snaga članica Pakta. Mi u Njemačkoj nemamo uobičajeni glavni stožer.

Civilno područje ministarstva predstavlja glavni odjel za naoružanje, i to putem klasičnih odjela kakvi se mogu susresti u svakom drugom resoru, npr.: odjel za kadrovska, socijalna pitanja i središnji odjel, odjel za proračunska sredstva, odjel uprave, pravni odjel.

Ustavna odluka da se oružane snage podrede civilnom članu kabineta jest posljedica primata politike. Tek primat politike omogućava parlamentarnu kontrolu; djelovanje kontrolne funkcije od strane Parlamenta ovisi o stavljanju oružanih snaga u izvršnu vlast, a time i o njihovoj podređenosti šefu resora koje kontrolira Parlament.

Oružane snage, kao najjača sila u državi, moraju biti pod nadzorom. U tom smislu u parlamentarnom sustavu prvo imamo uobičajene funkcije nadzora od strane vlade, koje se pravno očituju u određivanju proračuna, te općoj parlamentarnoj

kontroli. Ovome se još pridružuju parlamentarne kontrole u Ustavu i one, koje se posebno odnose na oružane snage:

- jedan stalni odbor Saveznog parlamenta – Komisija za pitanja obrane, jest posebno djelotvoran instrument koji služi za kontrolu oružanih snaga jer je istovremeno opremljen posebnim parlamentarnim i procesualnim pravima istražne komisije;
- Savezna vlada mora predložiti Saveznom parlamentu proračunski plan iz kojega je vidljiva brojnost oružanih snaga i osnove njezine organizacije, kako je već spomenuto;
- konačno, zakonodavac je – a to je novina u njemačkoj ustavnoj tradiciji – stvorio instituciju povjerenika Saveznog parlamenta za obranu. Ovaj *ombudsman* parlamenta imenuje se radi zaštite osnovnih ljudskih prava vojnika i kao pomoćni organ Saveznog parlamenta kod izvršenja parlamentarne kontrole; njega svaki vojnik može neposredno nazvati radi ostvarenja pravne zaštite. Zbog toga poziva vojnik ne smije biti ukoren niti kažnjen i ne smije biti oštećen ni na koji način.

Povjerenik za obranu ne istražuje samo činjenice, tj. peticije na koje ga upute vojnici. On smije i sam, na osnovu vlastite odluke, započeti provjeru ako iz nekih drugih izvora, npr. tiska, sazna podatke na osnovu kojih se može zaključiti da je došlo do povrede osnovnih prava vojnika ili povrede načela unutrašnjeg vođenja.

Jedna od njegovih službenih ovlasti jest parlamentarno pravo inspekcije; tj. povjerenik smije u svako doba doći nenajavljen u bilo koji dio postrojbi i tražiti potrebnu informaciju.

Jednom godišnje povjerenik podnosi Parlamentu izvješće o aktivnostima i iskustvima iz proteklog razdoblja, koji se, istovremeno – radi transparentnosti – predaje javnosti.

Oružane snage sastoje se od vojnika. O pitanju tko treba vojnu obranu provoditi u djelo – profesionalna vojska ili obavezna vojska – njemački Ustav nije donio odluku. On samo kao zadatak države traži vojnu obranu zemlje, a u ostalim aspektima ostavlja zakonodavcu odluku pomoću kojega načela će ispuniti zadatak obrane. Njemački zakonodavac se odlučio za opću vojnu obvezu i ograničio je na muškarce. Dugo je u Njemačkoj postojala zabrana da žene s oružjem u ruci služe vojni rok u oružanim snagama. Žene su u oružanim snagama mogle na dobrovoljnoj osnovi biti samo u sanitetu ili vojnom glazbenom sastavu. Trenutno radimo na tome da ženama, koje dobrovoljno žele služiti vojsku, otvorimo sve mogućnosti za stvaranje karijere u oružanim snagama.

Bez obzira na načelo opće obveze služenja vojnog roka, postoji ustavno-pravno jamstvo da se nikoga ne smije prisiljavati da protiv svoje savjesti služi s oružjem u ruci. Onaj tko zbog savjesti iskoristi tu pravnu mogućnost i odbije služiti s oružjem u ruci, dobiva obvezu dopunske službe koja ne smije biti duža od služenja vojnog roka.

Uvođenje obveze služenja vojnog ne znači da se oružane snage Savezne Republike Njemačke sastoje samo od vojnih obveznika. Upravo je suprotno: brojčano je

više profesionalnih vojnika ili vojnika koji na dobrovoljnoj osnovi služe vojni rok na određeno vrijeme.

Vojna obaveza počinje jedinstveno, s 18 godina starosti. Za vojnike bez vojne naobrazbe i tima završava s 45 godina starosti, za dočasnike i časnike te općenito, u slučaju obrane zemlje, sa 60 godina. Svaki vojni obveznik mora služiti u okviru osnovne vojničke obuke deset mjeseci, ako protiv toga nema nekih posebnih razloga. Radi održavanja i proširenja vojnih znanja i sposobnosti pripadnika pričuvnih snaga, Zakon o služenju vojnog roka (*Wehrpflichtgesetz*) predviđa vojne vježbe koje, po jednoj vježbi, mogu trajati najviše tri mjeseca. Za vrijeme služenja vojnog roka (civilno) radno mjesto vojnog obveznika je zaštićeno. Vojnom se obvezniku osobito ne smije uručiti otkaz na ranijem (civilnom) radnom mjestu zbog služenja vojnog roka. Konačno, vojni obveznik je za vrijeme služenja vojnog roka socijalno osiguran. Učešće vojnog obveznika u obavljanju posebnih zadataka u inozemstvu na dobrovoljnoj je osnovi.

Tko želi postati vojnik na ograničeno razdoblje, može postati vojnik na određeno vrijeme. Onaj tko želi tijekom svog radnog vijeka služiti vojsku može postati profesionalni vojnik.

Da bi se nekoga pozvalo na odsluženje vojnog roka na određeno vrijeme, potrebno je da se kandidira i potpiše izjavu kojom se obavezuje na služenje vojnog roka. Razdoblje na koje se osoba obavezuje ovisi o namjeri u kojem dijelu će se angažirati. Ono, u načelu, iznosi najmanje dvije godine. Vrijeme služenja vojnog roka prvo se utvrđuje na razdoblje od šest mjeseci. U tom razdoblju vojnik se mora pokazati i dokazati. Utvrđivanje nastavka služenja vojnog roka također može ovisiti o napretku u pojedinim dijelovima obuke i o ispunjenju određenih dijelova obuke. Nakon imenovanja za vojnika na određeno vrijeme, kandidat na osnovu date izjave u biti ima obvezu koju mora ispuniti. Međutim, ukoliko želi bolje upoznati Bundeswehr, u svojoj izjavi može se odreći mogućnosti povlačenja izjave u prvih šest mjeseci službe.

Za poziv u službu profesionalnog vojnika u pravilu je preduvjet da je kandidat vojnik na određeno vrijeme. U obzir dolaze, između ostaloga, dočasnici promaknuti u vodnika, kadeti sa službom u postrojbi nakon završetka tijeka školovanja predviđenog za njihovu karijeru i to oni koji su promaknuti u potpukovnika i časnici na određeno vrijeme.

Imenovanju profesionalnog vojnika prethodi izborni postupak u okviru kojega se na temelju ocjena i drugih saznanja iz dotadašnje službe, provjerava je li neki kandidat pogodan.

Za službu svih vojnika važe u biti jedinstvena načela formiranja karijere. U njemačkom Zakonu o obrani (*Wehrrecht*) postoje tri pravca za vojničku karijeru, naime karijera u okviru tima, karijera dočasnika i karijera časnika.

Svaka od ove tri mogućnosti ovisi o stupnju obrazovanja i obuke kandidata. O imenovanju i raspoređivanju nekog vojnika odlučuje se isključivo na temelju njegove podobnosti, sposobnosti i učinka i bez obzira na spol, porijeklo, rasu, vjerska ili politička shvaćanja, domovinu ili porijeklo (teritorijalno, op. prev.). Jednom dodijeljen čin može se oduzeti samo na temelju zakona ili odlukom suda.

Služenje vojnog roka na određeno vrijeme završava po sili zakona po isteku utvrđenog vremena službe. Raniji završetak službe u načelu nije moguć. Iznimka postoji samo kad bi za vojnika na određeno vrijeme ostanak u Bundeswehru bio posebno težak ili ako je otpuštanje i u službenom interesu Bundeswehra.

Nasuprot tome, služenje vojnog roka, za profesionalnog vojnika završava s dostignutom starosnom granicom od 60 godina. On onda ide u mirovinu. Ukoliko dosegne posebne godine starosti koje predviđaju njegov čin ili ratni raspored, može biti i ranije umirovljen; tako, primjerice, satnik ide u mirovinu s navršene 53 godine starosti, bojnik s navršenih 55 godina starosti, a pukovnik s navršenih 57 godina starosti.

Profesionalni vojnik može, u biti, u svako doba zatražiti otpuštanje iz vojske. Razdoblje koje mora proći da bi bio otpušten na zahtjev važi, međutim, za profesionalne časnike i vojnike koji su stekli kvalificirajuće obrazovanje, npr. zahvaljujući Bundeswehru završili studij. Izuzeće od ovoga postoji u korist vojnika za koje bi daljnji ostanak u Bundeswehru, bio posebno težak. U tom slučaju on mora, ukoliko ranije napušta vojsku, nadoknaditi troškove obrazovanja koje je stekao.

Svaki vojnik, bilo da je vojni obveznik ili dobrovoljac, ima puno pravo da se na njemu primijeni zakon. On ima ista građanska prava kao i svaki drugi građanin. U ovom načelu ostvaruje se njemačko shvaćanje i odredba "građanina u odori", što je, na neki način, "zaštitni znak" njemačkoga vojnika. S obzirom na povećanje opsega obveza preuzetih u okviru služenja vojnog roka, Ustav dozvoljava da zakoni o služenju vojnog roka smiju sadržavati samo ograničenja osnovnih prava koja se tiču slobodnog izlaganja mišljenja, slobode okupljanja i nazočnosti na skupovima, te zbirnih peticija.

Posebna prava, ali i obveze vojnika utvrđene su Zakonom o vojnicima (*Soldatengesetz*). Ovo je za vojnika najvažniji zakon. On, u okviru cilja postizanja ideala slike čovjeka iz Ustavnog zakona, koji priznaje najvišu pravnu vrijednost nepovredivosti i štiti dostojanstvo čovjeka, sadrži:

- načelo zapovijedi i poslušnosti
- propisuje vojniku pod kojim uvjetima ne smije izvršiti naredbu ili čak mora iskazati neposlušnost i
- jamči mu građanska prava i obaveze.

Za profesionalnog vojnika i za vojnika na određeno vrijeme, Zakon o vojnicima normira pored toga uvjete pod kojima se služba može opravdano prekinuti. Poziv na odsluženje vojnog roka vojnom obvezniku, vrste vojne službe i razloge za završetak vojne službe regulira Zakon o vojnoj obvezi (*Wehrpflichtgesetz*).

Osnovna obveza vojnika Bundeswehra sastoji se od toga da se vjerno služi Saveznoj Republici Njemačkoj i da se hrabro brani sloboda njemačkog naroda. Riječi koje vojnik izgovara prilikom polaganja prisege doslovno se odnose na to.

Osnovna dužnost vojnika, mi je nazivamo obvezom vjernosti, dopunjuje se obvezom da se prizna osnovno slobodno demokratsko ustrojstvo Savezne Republike Njemačke i da se zalaže za njegovo očuvanje. Ova obveza zahtijeva od vojnika oso-

bito spremnost da se poistovjeti s idejom države kojoj služi. Vojnik mora priznati državu i važeće ustavno-pravno ustrojstvo kao nešto što je vrijedno štiti. Mora se aktivno zalagati za njega i mora se jasno distancirati od grupa i nastojanja koji napadaju našu državu, njezine ustavne organe i onih koji se bore protiv njih ili ih omalovažavaju.

Pored ove osnovne obveze vjernosti, Zakon o vojnicima traži od vojnika da se za vrijeme službe i izvan nje vojnik ponaša tako da ne naškodi ugledu Bundeswehra ili kod svojih podređenih drugova ne dovede u pitanje poštovanje niti povjerenje pretpostavljenih koje oni imaju prema njemu. Pri tome su zahtjevi u odnosu na ponašanje izvan službe manje strogi; vojnika se ne treba za svaki sitni ispad u privatnom životu i službeno pozivati na odgovornost. "Građanin u odori" treba smjeti biti i "građanin" i treba to osjetiti.

Dopustite samo jednu digresiju: vojnik ima neograničeno pravo učešća na izborima, smije ga se birati i dozvoljeno mu je da bude član političkih stranaka.

Pored općih obveza, Zakon o vojnicima sadrži čitav niz posebnih pojedinačnih obaveza koje važe u svakoj vojsci. Na primjer, obveza poslušnosti, prijateljstva, stanovanja u zajedničkim prostorijama, govorenja istine i uskraćivanja informacija.

Kako je Bundeswehr, kao dio izvršne moći, vezan za zakon i pravo, iz toga, naravno, proizlazi da su vojni pretpostavljeni ograničeni u davanju naredbi. Zato Zakon o vojnicima pretpostavljenoga izričito obvezuje da daje naredjenja samo u službene svrhe, pri čemu moraju uzeti u obzir pravila međunarodnog prava, zakone i službene propise. U stegovnom i krivičnom smislu pretpostavljeni snosi odgovornost za zakonitost svojih naredbi. Način njihovog provođenja mora biti umjeren. S druge strane, vojnik je obvezan na poslušnost. Zakon o vojnicima je ukinuo "slijepu poslušnost". Vojnik ne mora poslušati naredbu koja vrijeđa ljudsko dostojanstvo ili nije data u službene svrhe. Naredbu koja ima za cilj krivično djelo ne smije poslušati.

Iz odnosa međusobne vjernosti koji vlada između Savezne Republike Njemačke i vojnika, proizlazi obveza države da se brine o vojniku. Briga o vojniku podrazumijeva brigu o vojniku i njegovoj obitelji i u razdoblju nakon završetka služenja vojnog roka.

Obveza na brigu regulirana je i pobliže opisana čitavim nizom zakona. Evo samo nekoliko napomena.

Za svakog vojnika, bez obzira kojoj vojsci pripada, važno je životno pitanje koliko će plaću dobiti za svoju službu. Primanja vojnog obveznika za vrijeme službe utvrđena su posebnim Zakonom o plaćama vojnika (*Wehrsoldgesetz*). Drukčije je s primanjima profesionalnog vojnika ili vojnika na određeno vrijeme. Njihova primanja, kao nositelja javne službe, zajedno su uz ona državnih službenika navedena u odredbi o naknadama i plaćama, odredbi koja ima oblik zakona, Saveznog zakona o plaćama i naknadama (*Bundesbesoldungsgesetz*), u kojem se navode visine primanja ovisno o činu ili funkciji.

Poseban značaj ima i socijalno osiguranje vojnika. Za vrijeme služenja zakonskog roka, po sili zakona mu ostaje – to sam već spominjao – njegovo ranije radno mjesto. U slučaju smrti ili invalidnosti, pravo na stjecanje mirovine i naknade počiva na zakonskim propisima, Zakonu o skrbi vojnika (*Soldatenversorgungsgesetz*). Ovaj

zakon je i pravna osnova za visinu i trajanje isplate novčanih sredstava koje dobijaju vojnici na određeno vrijeme pri napuštanju vojne službe, kako bi im se olakšao prijelaz u civilni život.

Bilo bi predugo kad bih pokušao predstaviti sve mogućnosti obrazovanja i edukacije koji stoje na raspolaganju vojniku, čak još i prije njegovog služenja vojnog roka. Samo ću napomenuti sljedeće:

Bundeswehr nudi veoma različite mogućnosti obrazovanja za obavljanje profesija u civilnom životu, odnosno, za obrazovanje i edukaciju:

- postoji mogućnost obrazovanja za 44 poziva prije služenja vojnog roka, u trenutno 35 obrazovnih ustanova u okviru pojedinih dijelova vojske i 395 obrazovnih ustanova u području (civilne) uprave Bundeswehra;
- u okviru stručnog vojnog obrazovanja u oružanim snagama; stručno vojno obrazovanje i edukacija se – gdje god je to moguće – organiziraju imajući u vidu osobnu prednost sudionika da stekne svjedodžbe sa zvanjima koja su priznata u civilnom životu;
- služeći se pravima iz Zakona o skrbi vojnika; prava na zahtjeve osnovom Zakona o skrbi vojnika, naime prava na unapređenje obrazovanja u civilnom pozivu i integraciju u civilni rad vojnika na određeno vrijeme koji su se obavezali na razdoblje od 41 godinu ispunjavaju se pomoću stručnih škola pri Bundeswehru i putem službe za profesionalno usavršavanje Bundeswehra.

Na oba sveučilišta Bundeswehra kadeti koji su položili časnički ispit mogu se opredijeliti za jedan od ukupno petnaest studija na sveučilištima i na tri više stručne škole.

U svezi vojne službe, prikaz pravnog ustrojstva u oružanim snagama također je i u prvom redu prikaz jamstva koje je vojniku dato Ustavom i odnosi se na opsežnu pravnu zaštitu u okviru njegove službe.

Kao i svaki drugi građanin Njemačke, vojnik se može braniti protiv svake mjere države za koju smatra, da se na temelju nje, prema njemu postupa nepravedno što se vrši putem tužbe na Općem sudu za upravne postupke (*Verwaltungsgericht*). Ovo važi kako za mjere države koje se odnose na njegov status građanina te države (npr. tužba zbog dodjele građevinske dozvole za neku privatnu kuću u određenom području), tako i za sve mjere koje se odnose na njegov položaj kao vojnika, npr. obrazloženje ili završetak službe, unapređenje itd.

Svaki vojnik uživa specifičnu vojnu pravnu zaštitu u odnosu na mjere, osobito naredbe svojih pretpostavljenih. Formalnom žalbom kod svoga vojnog pretpostavljenog (to je razina od šefa kompanije naviše) može reagirati na svaku naredbu za koju misli da je ne mora obaviti (npr. može se odnositi na određeni raspored u okviru dužnosti). O toj žalbi odlučuje prvi viši pretpostavljeni. Ukoliko on odbije žalbu, vojnik se može dalje žaliti sljedećem višem pretpostavljenom. Ukoliko vojnik ni tamo nema uspjeha, može nazvati sud pri postrojbi – o tome ću odmah reći nešto više. Uvjeti koji moraju biti ispunjeni da bi se vojnik mogao žaliti i detaljan postupak sadržani su u Zakonu o žalbama u obrambenim snagama (*Wehrbesch-*

werdeordnung), saveznom zakonu. Ostali razlozi žalbe su neispravno postupanje od strane pretpostavljenih ili ponašanje drugova koje je u suprotnosti s obvezama vojnika.

U uskoj vezi s ovim stoji i pravna zaštita koju vojnik uživa u okviru stegovnog postupka. Ukoliko je vojnik kriv za povredu neke od svojih (utvrđenih Zakonom o vojnicima) vojnih službenih obaveza (npr. bio je neposlušan), pretpostavljeni ga može (to je opet na razini od šefa kompanije naviše) kazniti nekom jednostavnom stegovnom mjerom. Ovom vojnom pretpostavljenom na raspolaganju stoji čitav niz raznih stegovnih mjera. Jednostavne stegovne mjere protežu se od opomene, stroge opomene, novčane kazne i ograničenja izlaska do stegovnog pritvora; za stegovni pritvor, doduše, s obzirom da se radi o mjeri kojom se oduzima sloboda, potrebna je suglasnost suca suda pri postrojbi, jer se prema našem Ustavnom zakonu kod izricanja mjere oduzimanja slobode mora uključiti sudac ako nije on sam taj koji izriče takvu kaznu.

Vojnik se može žaliti na izrečenu stegovnu mjeru. I u tom postupku konačno odlučuje već spomenuti sud pri postrojbi na najvišoj instanci.

Ukoliko je počinjen težak službeni prekršaj koji se može kazniti samo degradiranjem ili udaljavanjem iz službe (na primjer kod korupcije u službi), vojnik se mora pozvati na odgovornost u okviru formalnog postupka pred sudom pri postrojbi. Ako ovaj sud ocijeni da je vojnik kriv, on može – pored jednostavnih stegovnih mjera – potvrditi odluku o smanjenju plaće, zabrani promaknuća, degradiranju ili udaljenju iz službe. Protiv presude suda pri postrojbi vojnik se može žaliti; o žalbi odlučuje poseban gremij za donošenje odluka, naime Senat najvišeg njemačkog suda za upravne postupke, tj. Senat za rješavanje pitanja vezana uz služenje vojnog roka Saveznog upravnog suda (*Wehrdienstsenat des Bundesverwaltungsgerichts*).

Teški službeni prekršaj je često i krivično djelo, bilo da se radi o posebnom vojnom krivičnom djelu prema Krivičnom zakonu obrane (*Wehrstrafgesetz*), npr. dezertiranju, ili krivičnom djelu prema Općem krivičnom zakonu (*Strafgesetzbuch*), npr. krađi ili pijanstvu u saobraćaju ili bijegu s mjesta nesreće. Za to krivično djelo vojnik mora odgovarati pred civilnim krivičnim sudom kao i svaki drugi građanin. U Njemačkoj ne postoje posebni sudovi za krivične parnice u vojsci. Kaznu pritvora mora odležati u civilnom zatvoru.

Ukoliko neko krivično djelo sadrži i tešku povredu vojničkih obveza, u pravilu vojnik mora odgovarati i pred sudom pri postrojbi. Neovisno o već izrečenoj kazni u okviru krivičnog postupka, vojnik se, dakle, zbog službenog prekršaja može dodatno kazniti i od strane suda pri postrojbi. Predmet takve presude, međutim, nije krivično djelo kao takvo nego se zbog povrede vojničkih obveza izriče jedna od prije spomenutih stegovnih mjera.

Ova dvojnost ne sadrži povredu opće zabrane dvostrukog kažnjavanja koja je sadržana i u Ustavnom zakonu jer Krivični zakon i Zakon o stegovnom postupku (*Disziplinarrecht*) služe različitim ciljevima: Krivični zakon treba građanina navesti da se pokaje, zaplašiti ga i resocijalizirati; Zakon o stegovnom postupku – nasuprot tome – treba odgajati počinitelja u njegovoj ulozi vojnika.

Na ovom ću mjestu iznijeti i jednu napomenu o mogućnostima vojnika da pravno sigurno utječu na odluke vodstva.

U tu svrhu navodim Zakon o učešću koji – u izvršenju punoljetnog građanina u odori – regulira pod kojim uvjetima vojnici imaju pravo putem osoba od povjerenja uključiti se u djelovanje i donošenje odluka. Takva prava postoje kod donošenja odluka po pitanjima osoblja, brige o vojnicima i donošenja stegovnih odluka.

Na primjer, prije neke stegovne mjere pretpostavljeni koji je izriče mora saslušati što će mu o činjeničnom stanju reći osoba od povjerenja.

Nekoliko sam puta spomenuo pojmove "sud pri postrojbi" i "Senat za rješavanje pitanja za vrijeme služenja vojnog roka" te je potrebno reći nešto o sudstvu Bundeswehra.

Još jednom želim potvrditi da u njemačkom sustavu zakona o obrani ne postoji vojni sud. Ukoliko vojnik želi dobiti civilnu parnicu, na primjer, zbog otkaza – protiv stanodavca od kojega je unajmio svoj privatni stan, mora se obratiti civilnom sudu. Ukoliko hoće dobiti neko opće državno odobrenje putem podizanja tužbe, na primjer zbog oduzimanja vozačke dozvole za njegov privatni auto, mora se obratiti civilnom sudu za upravne postupke. Ukoliko se ogriješio o krivični zakon, mora odgovarati pred civilnim krivičnim sudom. Samo istraživanja teških povreda službe i kao sudska instanca za vojne žalbe u okviru Bundeswehra, postoje dva stegovna suda, sudovi pri postrojbama i, kao sljedeća viša i konačna instanca, Senati za rješavanje pitanja za vrijeme služenja vojnog roka Saveznog upravnog suda.

Sudovi pri postrojbama spadaju u nadležnost ministra obrane. Postoje dva. Sastoje se od ukupno 16 službenih komora postrojbe koje redovno u svom sastavu imaju jednog civilnog profesionalnog suca kao predsjednika i dvojicu počasnih vojnih sudaca. Kod donošenja odluka počasni vojni suci imaju isto pravo glasa kao i predsjedavajući. Bez obzira na vojne članove vijeća, kod sudova pri postrojbama ne radi se o vojnim sudovima nego o civilnim.

Senati za pitanja obrane Saveznog suda za upravne postupke, nasuprot tome, pripadaju nadležnosti Saveznog ministra pravde. Oni su posljednja instanca koja odlučuje u postupku žalbe protiv presuda koje donosi sud pri postrojbi u okviru stegovnog postupka te o zahtjevima i žalbama koje su usmjerene protiv mjera i odluka saveznog ministra obrane i inspektora dijelova vojske. I Senati su civilni sudovi. Sastoje se od trojice civilnih profesionalnih sudaca i dvojice počasnih vojnih članova Senata.

Važan organ u okviru pravnih propisa Bundeswehra je tužitelj za stegovne postupke pri Bundeswehru, čija se funkcija najprije može usporediti s funkcijom državnog tužitelja u krivičnom postupku. On je imenovani (civilni) predstavnik vlasti pri sudu pri postrojbi, koje su pokrenule stegovni postupak protiv vojnika. On je pravnik, i nakon odgovarajuće istrage, sastavlja pismenu tužbu koja je slična optužnici u okviru krivičnog postupka i u usmenoj raspravi pred sudom pri postrojbi zastupa interese optužnice.

Pretpostavljeni svih tužitelja za stegovne postupke u Njemačkoj je tužitelj za stegovne postupke Bundeswehra, dužnost koju sam kao posljednju obavljao i sam. Tužitelj za stegovne postupke Bundeswehra je pored toga, i prije svega, zakonski

predstavnik ministra obrane pred Senatima za rješavanje pitanja za vrijeme služenja vojnog roka Saveznog suda za upravne postupke, inspektora dijelova vojske i svih drugih mjesta koja vode postupak pred Saveznim sudom za upravna pitanja.

Tužitelj za stegovne postupke u Njemačkoj istovremeno obavlja dužnost pravnog savjetnika. U vojnim oblastima i službama, počevši od razine divizije naviše, ima ih ukupno 94. Pravni savjetnik je neposredno podređen vrhovnom zapovjedniku i osobni je savjetnik upravo tog zapovjednika po svim službenim pravnim pitanjima. Povrede pravnih propisa unutar oružanih snaga mora, pred svojim zapovjednikom, jasno označiti kao takve.

Konačno, moram spomenuti i ukupno 37 civilnih nastavnika prava koji u školama i akademijama oružanih snaga podučavaju pravo iz područja državnog prava, prava obrane i međunarodnog prava i time ispunjavaju svoju obvezu prema međunarodnom zakonu koja proizlazi iz četiri stavka *Ženevske konvencije* iz 1949. godine. I ovi nastavnici prava su pravnici.

Poštivanje zakona u posebnom smislu daje svoj doprinos da u oružanim snagama

- poštivanje zakona i prava nije samo vodilja, nego se iz dana u dan ispunjava kao poslušnost u odnosu na pravo; najbolji zakon ništa ne vrijedi ako ga ne provodite;
- ne trpi se neprimjenjivanje i nepoštivanje prava, koje osim toga može biti plodno tlo za nastajanje selektivne poslušnosti;
- (da) se kao bit pravednosti ima pravo na jednakost svih činova pred zakonom.

Na kraju bih se osvrnuo na još jedno područje koje ne smije nedostajati u prikazu vojnog pravnog ustrojstva u Saveznoj Republici Njemačkoj. Radi se o zaštiti vojnih područja.

Sposobnost da se mogu same štititi, za oružane snage je bitan preduvjet za ispunjenje zadataka koje im je dao zakonodavac. Osobito moraju biti u stanju same osiguravati svoje vojarne. Nužan pravni temelj za obranu i prisilno odstranjenje smetnji koje nemaju karakter rata regulirane su zakonom. Dopuštene mjere, uključujući i njihovu prisilnu provedbu, slične su onima civilne policije. U njihova ovlaštenja spadaju, između ostaloga, pravo kontrole osoba, privremeno uhićenje i zapljena. Ova ovlaštenja mogu se primijeniti u okviru osiguranih vojnih područja. Pri tome se radi o vojnim područjima na kojima su nadležni vojni pretpostavljeni zabranili kretanje. Kao sredstvo prisile, vojnici smiju koristiti fizičku snagu, a kao posljednje sredstvo i vatreno oružje. No, sve što se događa izvan vojarni – da to izrazim sasvim jednostavno – stvar je policije. Dakle, ukoliko se trenutno u Njemačkoj provjerava mogućnost da Bundeswehr uskoro sudjeluje u isporuci eura bankama, onda se to može učiniti samo na sljedeći način: Bundeswehr daje vozila i prevozi novi novac, zaštita koja je za to potrebna ne spada u nadležnost oružanih vojnih snaga nego je isključivo nadležnost policije.

Nosiva i karakteristična snaga Zakona o obrani pokazala se tijekom više od 40 godina stabilna za Bundeswehr i za njenu vezu s ustavno-pravnim ustrojstvom naše države. Time je stvoren i odlučujući uvjet da je Bundeswehru nakon nestanka Nje-

mačke Demokratske Republike 3. listopada 1990. godine tako majstorski pošlo za rukom da se po drugi put u svojoj povijesti reformira, rasformiranjem nekadašnje narodne vojske i ustrojavanjem Bundeswehra uz učešće pripadnika upravo te nekadašnje narodne armije. Politička odluka za članstvo i ujedinjene Njemačke u Atlantskom paktu, za jedinstvenu njemačku vojsku pod jedinstvenim zapovjedništvom, naime, zapovjedništvom Saveznog ministra obrane, otvorila je put da stupi na snagu ustavna odredba o obrani sadržana u Temeljnom zakonu, nakon ujedinjenja Njemačke u području koje je pristupilo, tj. na teritoriju bivšeg DDR-a, i da se ostvari misao "vojska jedinstva".

Kao zaključak treba navesti sljedeće:

1. Rezultat svih nastojanja u državi u kojoj vlada naš Ustav bio je da se oružanim snagama dodijeli sigurno mjesto u našoj zajednici i da se to mjesto odredi kako to odgovara slobodnoj demokratskoj pravnoj državi, ali i da ga ona zahtijeva. Bez obzira na vlastite zakone u vojsci, pošlo nam je za rukom da Bundeswehr uvrstimo u cjelokupni državni poredak.
2. Bundeswehr je, prema odredbama Ustava, sasvim vezan za zakon, kao cjelina, a to važi i za svakoga tko radi u njemu. Ovo važi i za sve događaje koji se zbivaju u njegovom području. Na taj način će njemačka država spoznati i spoznaje čije se visoke vrijednosti nalaze u zakonu i pravu. Zakon i pravo nam omogućuju da uvidimo što smijemo i što trebamo učiniti. Oni čovjeku pružaju red, a time oslonac i sigurnost. "U pravu na život" sadržana je prastara potreba čovjeka.

Dakle, ako i s malo ponosa gledamo na proteklih 40 godina postojanja našeg "Bundeswehra u pravnoj državi", to činimo bez ikakvog isticanja i uveličavanja, naprotiv, to činimo s toliko više zahvalnosti, skromnosti i sa stalno prisutnom spoznajom da nam ništa nije palo s neba.

Jer, bile su to i godine muke i razočaranja, poraza i udaraca. Opustošen teritorij nakon strahota Drugoga svjetskog rata s milijunima izbjeglica i prognanika i podijeljena domovina – to je za Nijemce bila hipoteka i istovremeno bolna rana.

Ali – uz trud i vrijedni rad naših majki i očeva imali smo i stekli prijatelje u cijelom svijetu koji su nam pomogli u ponovnoj izgradnji zemlje i podržavali nas u tome. A ta pomoć, kako bismo sami sebi pomogli, nije se sastojala samo od Marshallovog plana SAD-a, ali se sastojala i od njega. Možda sadašnji naraštaj, koji živi u Njemačkoj, treba danas vratiti nešto od onoga što smo primili od naših susjeda u Europi.